

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
TIP FAKÜLTESİ
KARDİYOLOJİ ANABİLİM DALI

TEZ YÖNETİCİSİ : PROF. DR. GÜLTAÇ ÖZBAY

SOL VENTRİKÜL DİASTOLİK DİSFONKSİYONU OLAN
KORONER ARTER HASTALARINDA , AKUT ÖNYÜK
DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOL VENTRİKÜL
FONKSİYONLARINA ETKİSİ

UZMANLIK TEZİ

DR AYHAN GÜRÇAĞAN

EDİRNE - 1996

Büyük sabır ve özveri göstererek yetişmemi sağlayan ve tezimin hazırlanmasında emeği geçen hocam Sayın Prof. Dr. Gölta Özbay'a ve çalışmalarımın her döneminde desteğini fazlasıyla veren sevgili eşim Ülkü Gürağan'a teşekkürlerimi sunarım .

Dr. Ayhan Gürağan

İÇİNDEKİLER :

I. GİRİŞ VE AMAÇ	Sayfa 1
II. GENEL BİLGİLER	4
III. MATERYAL VE METHOD	12
IV. SONUÇLAR	16
V. TARTIŞMA	26
VI. SONUÇ	31
VII. ÖZET	32
VIII. KAYNAKLAR	33

I. GİRİŞ VE AMAÇ:

Konjestif kalp yetmezliği , atım hacminin azalması , progresiv kardiyak dilatasyon ve ventrikül doluş basıncının artması ile seyreden klinik sendromdur . Tanımlamada ; akut kalp yetmezliği , kronik kalp yetmezliği ve kardiyojenik şok alt gurupları kullanılabilir . Sınıflama hangi şekilde olursa olsun , kalp yetmezliğini bir tanı olarak değil , bir klinik sendrom olarak düşünmek önemlidir ve altta yatan nedenler tüm vakalarda soruşturulmalıdır.

Önceleri , miyokardial hastalığa bağlı konjestif kalp yetmezliği klasik olarak , fonksiyonel kardiyak kitlenin azalması sonucu olan sol ventrikül kontraktile bozulması (sistolik disfonksiyon) ile özdeşleştirilmiştir . Ancak ; sol ventrikül kompliansı , miyokard relaksasyonu , sol atrium fonksiyonu ve taşikardinin tüm kardiyak performans üzerindeki etkisinin önemi yapılan çalışmalarla açıkca ortaya konulmuştur . Diastolik disfonksiyonun ve diastolik kalp yetmezliğinin tanınması ile sistolik kalp yetmezliğinden farklı bir fizyopatolojik durum olduğu ve tedavi için alternatif bir yaklaşımın gerekli olduğu ortaya çıkmıştır .

Sol ventrikülün diastolik fonksiyonu , birçok faktörün etkilediği kompleks bir süreçtir . Sol ventrikül diastolik disfonksiyonunun klinik olarak belirlenmesi zordur . Diastolik disfonksiyonda da , sistolik disfonksiyon gibi pulmoner venöz konjesyon artışına bağlı semptomlar görülür . Bu zorluklara rağmen , hastaların klinik değerlendirilmesi ve takibi , seri yapılan Doppler ekokardiyografik çalışmalarla mümkündür . Doppler ekokardiyografi ile saptanan diastolik doluş göstergeleri , sol ventrikulografi (1) ve radyonüklid anjiyografi (2) ile ölçülen değerlerle çok yakınlık gösterir . Doppler

ekokardiyografi ile ; transmitral akım hızları ve Bernoulli eşitliği ile ventriküller doluş sırasında , sol atrium ve sol ventrikül arasında gelişen basınç gradienti kolay ve doğru olarak saptanabilir (3) .

Atrioventriküler basınç gradienti , sol ventrikülün diastolik özelliklerini yansıtır ve sol ventrikül diastolik fonksiyonunu değerlendirmede kullanılabilir (4-6) . Doppler göstergeleri ile basınç değişiklikleri birbirleriyle ilişkilidir (7) . Fakat , bir Doppler göstergesi tek bir hemodinamik faktörle basitçe ilişkili değildir , çünkü sol ventrikülün diastolik doluşunu etkileyen birçok , birbirleriyle ilişkili faktörler vardır (8) . Sol ventrikülün hızlı doluş fazı ve atrial kontraksiyon fazı sırasında , sol atrial ve sol ventriküler basınçları belirleyen faktörler ; sol atrial basınç , atrial komplians , sol ventrikül basıncı , önyük , ardyük , kontraktilite , aktif relaksasyon ve miyokardial komplianstır .

Sol ventrikül diastolik fonksiyonunu tanımlamak için , Doppler ile alınan doluş ölçümleri yaygın olarak kullanılmasına rağmen ; doluş karakteristiklerinin , relaksasyon ve pasif kompliansla ilişkisi ve bu ilişkinin hemodinamik faktörlerle nasıl etkilendiği çok iyi aydınlatılmamıştır .

Sol ventrikül doluş basıncını etkileyen faktörlerden biri önyüktür (9-10) . Önyükteki değişiklikler , diastolik doluş patternini önemli derecede değiştirir ve intrinsik diastolik fonksiyonu maskeleyebilir veya taklit edebilir . Bu yüzden önyük durumu , Doppler transmitral hız profilini saptarken ve bununla diastolik fonksiyonu değerlendirirken gözönüne alınmalıdır (11) . Bugüne kadar normal olgularda ve koroner arter hastalarında , ön yük değişikliklerinin transmitral akım üzerine etkileri farmakolojik (10 - 15) ve non-farmakolojik (10 , 13 , 16 , 17) yöntemlerle çalışılmıştır . Fakat küçük

hasta guruplarında yapılmış ve özellikle sol ventrikül diastolik fonksiyonu bozulmuş hastalarda , preload değışiklikleriyle kardiyak performansın nasıl etkilendiği yeterince araştırılmamıştır . Koroner arter hastalığı gibi , diastolik doluşun primer miyokardial özellikleri değışen hastalarda , diastolik fonksiyonları değerlendirirken , önyük gibi hemodinamik faktörler daha da önem kazanmaktadır .

II. GENEL BİLGİLER

DIASTOLİK KALP YETMEZLİĞİ

EPİDEMİYOLOJİ VE TARİHÇE :

Klinik olarak konjestif kalp yetmezliği sendromu olan birçok hastanın , normal veya normale yakın istirahat sistolik fonksiyonu gösterdiği tam olarak ortaya konmuştur . Dougherty ve arkadaşları (18) klinik kriterlere dayanarak konjestif kalp yetmezliği tanısı koyduğu 188 hastayı , radionüklid ventrikülografi ile araştırmışlar ve hastaların % 36 sında sol ventrikül ejeksiyon fraksiyonunu % 45 veya daha üzeri bulmuşlardır . Klinik olarak kalp yetmezlikli hastalar , normal olgularla karşılaştırıldığında , önemli derecede azalmış sol atrial boşalma indeksi ve bununla uyumlu olarak , sol ventrikül kompliansının azalması ve diastolik doluşda bozulma saptanmıştır . Bu diastolik disfonksiyon , sol ventrikül ejeksiyon fraksiyonu normal veya azalmış olsada mevcuttur. Bu hastaların klinik özellikleri gözden geçirildiğinde ; kalp yetmezliği ile birlikte normal ejeksiyon fraksiyonu olanlarda sistemik arteriel hipertansiyon , sistolik disfonksiyonu olanlara göre önemli derecede fazla bulunmuş ve ek olarak , sol ventriküler ejeksiyon fraksiyonu ile kalp yetmezliği semptomları arasında hiç korrelasyon saptanmamıştır .

Benzer bulguları Soufer ve arkadaşları (19) da bulmuşlardır ; klinik olarak konjestif kalp yetmezlikli hastaların % 42 sinde normal sistolik fonksiyon tespit edilmiş ve radionüklid ventrikulografi ile ejeksiyon fraksiyonu en az % 45 bulunmuştur . Normal sistolik fonksiyonlu 58 hastada (ortalama ejeksiyon fraksiyonu : % 62) ; diastolik doluş

, sol ventrikül pik doluş hızının radionüklid tayini ile değerlendirilmiştir . Bu hastaların % 62 sinde diastolik disfonksiyonu düşündüren azalmış pik doluş hızları saptanmıştır . Her iki gurubunda normal veya eşit sol ventrikül ejeksiyon fraksiyonları olmasına karşın , konjestif kalp yetmezlikli hastalarda pik doluş hızları , kalp yetmezliği olmayan kontrollere göre önemli derecede düşüktü . Yine ilginç olarak ; diastolik kalp yetmezliği ile birlikte olan hastalık durumları çoğunlukla sistemik hipertansiyon ve koroner arter hastalığıydı . Her iki hastalıktada diastolik doluş anomalileri vardı (20 - 23).

Wheeldon ve arkadaşları (24) da , klinik özelliklere göre konjestif kalp yetmezliği tanısı alan hastalarda , sol ventrikül fonksiyonu ekokardiyografi ile değerlendirilmiştir . Bu hastaların % 47 sinde hiç bir sistolik yetmezlik kanıtı yoktu . Transmitral Doppler çalışmalarda % 91 inde , dominant atrial dalgalar mevcuttu . Bu bulgular , Echeverria ve arkadaşları (25) 'nın konjestif kalp yetmezlikli 50 hastanın ekokardiyografik değerlendirmesi ile çok benzerdi ve % 40 ında normal sistolik fonksiyon bulmuşlardı .

Diastolik yetmezlikle ilgili epidemiyolojik bilgiler sınırlıdır . Daha önceleri major çalışmalar sistolik disfonksiyonla ilgili yapılmıştır . Bu konularda en iyi bilgiyi veren The Veterans Administration Cooperative Study (V-HeFT I) (26) çalışmasıdır . İnisyal radyonüklid ventrikülografileri yapılan 623 hastada , 83 (13.3) hastanın % 45 veya üstünde ejeksiyon fraksiyonu vardı . Bu normal sistolik fonksiyon oranı , yukarıda belirtilen çalışmalara göre azdır . Bununla birlikte , bu çalışmada radyografik veya ekokardiyografik kalp büyüklüğü olanlar dışındaki , normal ejeksiyon fraksiyonlu

hastalar dışlanmıştır . Bu yüzden bu çalışmada , diastolik disfonksiyona bağlı konjestif kalp yetmezliği ile birlikte normal sistolik fonksiyonun gerçek insidensi değerlendirilemez . Konjestif kalp yetmezliği ile birlikte normal ejeksiyon fraksiyonu olan hastalarda ; sistolik kan basıncının yüksekliği , istirahat kalp hızının düşük oluşu , daha küçük kardiyotorasik oran , daha az sol ventrikül boşluk genişliği ve sol ventrikül arka duvar kalınlığının artışı saptanmıştır . V-HeFT çalışması , diastolik kalp yetmezliğinin prognozunu da yansıtır . Yaklaşık 5 yıllık bir periyotta , normal sistolik fonksiyonlu subgrupta , ortalama ejeksiyon fraksiyonunda önemli bir azalma olmamıştır . Normal (% 54) ve düşük (% 25) ejeksiyon fraksiyonlu iki grup arasında çok önemli mortalite farkı vardır ; yıllık mortalite normallerde % 8 ve hastalarda % 19 bulunmuştur . Bu bulgular , izole diastolik disfonksiyonu olan 51 hastalık retrospektif bir çalışma ile de desteklenmiştir (27) .

Bu epidemiyolojik bulgular , konjestif kalp yetmezlikli hastalarda sistolik disfonksiyonla karşılaştırıldığında , diastolik disfonksiyonu olanların temel farklılıklar gösterdiği ve daha iyi prognoza sahip olduğunu göstermektedir .

DIASTOLİK DİSFONKSİYONUN FİZYOPATOLOJİSİ

Normal Diastolik fonksiyon

Ventriküler relaksasyon aktif bir süreçtir ve her bir kardiyak siklus sırasındaki total metabolik enerji miktarının önemli bir kısmını harcar (28,29) . Diastol , aorta ile mitral kapak kapanması arasındaki zaman aralığı olarak tanımlanır ve diastolik periyod dörde bölünür : *a)isovolumik relaksasyon* : aortik kapağın kapanmasından , mitral kapak açılımına kadar olan süredir . Bu periyod süresinde sol ventriküler basınç , aktif

miyokard relaksasyonu nedeniyle hızla düşer , fakat sol ventrikül hacimi değişmez . Çünkü sol ventrikül basıncı , sol atrium basıncının altına düşmedikçe mitral kapak açılmaz . *b) hızlı erken doluş* : mitral kapak açılışını izler . Normal kalpteki sol ventrikül doluşunun % 70-80 ini oluşturur . Atrium ve ventrikül arasındaki basınç gradiyentinin etkisi altında olur . *c) diastaz* : atrial ve ventriküller basınçların eşitlendiği dönemdir . Değişken bir periyoddur ve kalp hızına bağlıdır . *d) atrial kontraksiyon*: ventriküller doluşun geriye kalan % 20 si atrial kontraksiyon sırasında olur .

Diastolik yetmezliğin nedenleri

Diastolik doluşun bozulmasına neden olan durumlar , doluşa karşı anatomik veya mekanik direnç oluşmasına ve aktif relaksasyon fizyolojisini etkilemesine göre sınıflanır . Mekanik direnç olan durumlar ; perikardial (konstriktif perikardit , kardiak tamponad) , miyokardial (sol ventrikül hipertrofisi , fibrozis , amiloidozis) veya endokardial (mitral stenoz , sol atrial miksuma , endokardial fibroelastoz) faktörler olabilir . Aktif sol ventriküller relaksasyon sürecinde , fizyopatolojik değişiklikler ve kompliansın bozulması ise sıklıkla koroner arter hastalığı ve sistemik hipertansiyonda görülür .

Koroner arter hastalığı : Koroner arter hastalığında sol ventrikülün diastolik relaksasyonu bozulmaktadır (20,21) . Koroner akımın ani okluzyonu , sistolik kontraktilitenin çok hızla bozulmasına ve rölatif olarak daha az ise , diastolik disfonksiyona neden olur (30-32) . Fakat , pacemaker veya egzersiz ile yapılan istemin artmasına bağlı iskemide ise , esas olarak diastolik doluşta bozulma görülür (33,34) . Bunun nedeninin , koroner dolaşım aniden azaldığında olan inorganik fosfat ve hidrojen iyonları gibi metabolitlerin birikimi olduğu düşünülmektedir (35) .

Sununun artışına bağlı iskemide oluşan intrasellüler asidozis , kontraktil proteinleri

kalsiyuma karşı duyarsızlaştırır ve bu nedenle belirgin derecede sistolik fonksiyon azalırken , diastolik fonksiyon göreceli olarak korunur (36) . İstem artmasına bağlı iskemide de bizzat miyokardial iskemi , serbest sitozolik kalsiyumu arttırır (37) ve bu , ventriküler relaksasyon için gerekli olan aktin-miyozin çözülmesini bozar (29) .

Ventriküler relaksasyon , hipoksinin etkilerine özellikle duyarlıdır . Bu yüzden , istem artışına bağlı iskemi boyunca diastolik fonksiyon anomalileri , kontraktilitedeki etkilerden daha erken olur (34) .

Klinik olarak , semptomatik angina pectoris sırasında invazif hemodinamik monitorizasyon ile ; sol ventrikül end-diastolik ve pulmoner kapiller wedge basıncının arttığı , sol ventrikül diastolik basınç-volüm ilişkisinin değiştiği ve ventrikül doluşunun erken fazının uzadığı gösterilmiştir (38-40) . Diastolik doluş anomalilerinin , anjioplasti sonrası (41) ve koroner arter by-pass ameliyatı sonrası (42) düzeldiği tespit edilmiştir . Miyokard infarktüsü sonrası sol ventriküler remodelling ile de diastolik disfonksiyon ilişkilidir . Önemli derecede transmural infarktüsün olduğu yerdeki fibröz doku gelişimi ve çevresindeki normal miyokardın hipertrofisi sonucu , komplians ve diastolik relaksasyonda bozulma olur . Post-infarktüs remodellingde sistolik fonksiyon bozulsa da , bozulmasa da diastolik performansın etkilenmesi , konjestif kalp yetmezliğinin habercisidir .

Hipertansiyon : Hipertansif hastalarda , sol ventrikül diastolik doluş anomalileri sık ve erken bir bulgudur ve sıklıkla kardiyak yapıda veya sistolik fonksiyonda değişiklikler saptanmadan önce olur . Gelişen sol ventrikül hipertrofisi , başlangıçta artmış duvar gerginliğini normale doğru düzeltebilmek için adaptasyon cevabı olmasına karşın , kronik basınç yüklenmesi sonucu artmış kardiyak kitle , diastolik doluşta progresiv

bozulmaya neden olur (43) . Hipertansif hastalarda radyonüklid (22,23) ve ekokardiyografik çalışmalar (44-46) ; pik erken doluş hızında azalma , isovolumik relaksasyonda artma ve atrial katkının sol ventrikül doluştaki payında artma olduğunu göstermiştir . Benzer diastolik disfonksiyon paternleri , hipertrofik kardiyomiyopati ve aort stenozundaki sol ventrikül hipertrofisinde de tanımlanmıştır (47-49) . Bununla birlikte ; yalnızca sol ventrikül hipertrofisinin varlığı diastolik doluşu bozmamaktadır ve atletlerde de aynı derecede hipertrofiye karşın , normal diastolik fonksiyon vardır (49) .

DİASTOLİK FONKSİYON TANISINDA DOPPLER EKOKARDİYOGRAFI

Pulsed wave Doppler ekokardiyografi ile transmitral akım hızları noninvazif olarak , kolay ve doğru şekilde saptanabilir . Apikal dört boşluk görünümünde , mitral kapak yaprakçıklarının uçları arasına sample volumün yerleştirilmesi ile diastol sırasındaki transmitral akım hızı eğrileri alınır . Aortik kapak kapanması ve isovolumik relaksasyon zamanının geçmesinden sonra , mitral kapak açılır ve bifazik Doppler akım profili alınır . Erken bir E dalgası , sonrasında diastaz periyodu ve geç A dalgası oluşur . Pik doluş hızları , velosite-time integralleri , akselerasyon ve deselerasyon zamanları transmitral doluşun herbir fazı için bu dalgalardan saptanabilir . Doppler ile alınan diastolik fonksiyon ölçümleri , kontrast ve radionüklid anjiografi ile alınan ölçümlerle çok iyi korrelasyon gösterir (1,2,50) . Hastalık durumlarında transmitral akım profillerindeki değişiklikler , sol ventrikülün anormal olarak yavaş relaksasyonuna (iskemik kalp hastalığı , hipertansiyon gibi hastalıklarda) veya zayıf kompliansına (konstriktif perikardit , restriktif kardiyomiyopati gibi hastalıklarda) bağlıdır . Yavaş relaksasyon , isovolumik relaksasyon zamanını uzatır ve diastolik doluşun erken fazını bozar . Bunun sonucu ; E dalgasında azalma , E/A oranının tersine dönmesi ve sol ventrikül doluşuna

atrial katkının oranında artma görülür . Azalmış komplias sonucu ise , pik yapmış E dalgası , kısa aselerasyon ve deselerasyon zamanı ile küçük atrial komponent görülür .

TRANSMİTRAL AKIM HIZI PROFİLİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Genel olarak diastolik fonksiyonun tek bir Doppler göstergesi olmaması ve hemodinamik göstergeler arasında zayıf bir korrelasyon olmasının nedeni , mitral anulustan geçen kan akımı paterni ile bu sürecin birçok belirleyicisi arasında kompleks bir ilişkinin olmasındandır . Diastolik doluşla ilişkisiz diğer önemli faktörlerde de , simultane değişiklikler olması , transmitral akım hızı profilini yanlış değerlendirmeye yol açabilir .

Diastolik fonksiyonu gösteren Doppler ölçümlerinin doğru kullanımı , transmitral akım hızı profilini belirleyen birçok faktörün iyi aydınlatılması ve onların rölâtif etkilerinin tanınmasına bağlıdır .

Atrioventriküler basınç gradientini etkileyen intrinsik ve hemodinamik faktörler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir :

Hızlı Doluş Fazı	Atrial Kontraksiyon Fazı
Sol atrial basınç	Önyük
Önyük (pulmoner venöz dönüş)	Ardyük (erken diastol sırasında ventriküler doluş) .
Sol ventriküler basınç	Erken diastol sırasında ventriküler doluş
Ardyük	Miyokard kompliansı
Kontaktilite	
Aktif relaksasyon	
Elastik rekoil	
Miyokard kompliansı	

SİSTOLİK ZAMAN İNTERVALLERİ :

Sistolik zaman intervalleri , sistolik ventriküler performans ve vasküler impedansın değerlendirilmesi için kullanılmakta olan noninvazif bir tekniktir . Sistolik zaman intervalleri ile sol ventriküler kontraktileyi değerlendirmenin , yapılan invazif ve noninvazif çalışmalarla iyi korrelasyon gösterdiği saptanmıştır . En çok kullanılan sistolik zaman intervalleri ; pre-ejeksiyon periyod (PEP) , ejeksiyon zamanı (LVET) , total elektromekanik sistol (QS2) ve PEP \ LVET oranıdır . Bu intervallerin süresi beş faktöre bağlıdır : (1) önyük , (2) ardyük , (3) kontraktile , (4) kalp hızı ve ventriküler aktivasyon sekanslarıdır . PEP ; elektrokardiyografide ORS kompleksinin başından , ventriküler ejeksiyon başlangıcına kadar olan zamandır . PEP'in , temel olarak üç belirleyicisi : önyük , ardyük ve kontraktiledir . LVET ; semilunar kapağın açılma ve kapanması arasındaki periyoddur . Başlıca etkileyen faktörler , kalp hızı ve inotropik etkidir . Daha az olarak da , venöz dönüş ve ardyük etkiler . QS2 interval , sol ventrikülün elektriksel depolarizasyonu ve mekanik sistolünü kapsar (PEP + LVET) . İnotropi artışı ile kısalır , ardyükün artışı ile de azalır .

III. MATERYAL VE METHOD :

HASTA GURUBU :

Koroner iskemiye tespit etmek ve derecesini değerlendirmek amacıyla koroner angiografi yapılan ve önemli derecede koroner arter hastalığı (koroner arter çapında % 50 ve fazlası darlık) saptanan ve pulsed Doppler ekokardiyografi ile sol ventrikül diastolik disfonksiyonunu yansıtan transmitral akım hızı profilini gösteren hastalar çalışmaya alınmıştır .

Çalışma ; 24 erkek ve 4 kadından oluşan , ortalama yaşları 56.1 ± 10 olan , 28 kişilik hasta gurubunda yapılmıştır . Çalışmada ; 70 yaş üzeri , iki aydan yeni miyokard infarktüsü hikayesi olan , kronik obstrüktif akciğer hastalığı , kalp kapak hastalığı , kardiyomiyopati , hipertansiyon , atrial fibrilasyon ve aşikar diabetes mellitus saptanan hastalar dışlanmıştır . İlaç tedavisi altında olan hastalar , on günlük ilaçsız periyod sonrası çalışmaya alınmıştır .

KONTROL GURUBU :

Kardiyovasküler ve sistemik hastalık hikayesi bulunmayan , koroner anjiografi veya miyokard perfuzyon sintigrafisi ile koroner arter hastalığı dışlanan , ekokardiyografik değerlendirme ile patoloji saptanmayan ; 7 erkek ve 1 kadından oluşan , ortalama yaşları 54.6 ± 8 olan olgular kontrol gurubu olarak çalışmaya alınmıştır .

ÇALIŞMA PROTOKOLÜ :

Tüm olguların fizik muayenesi yapıldı , EKG ve teleradyografileri değerlendirildi , kanın rutin hematolojik ve biyokimyasal incelemeleri ve idrar incelemesi yapıldı .

Kalp Kateterizasyonu : Çalışmaya alınan tüm hastalara diagnostik sol kalp

kateterizasyonu yapıldı . Aç olarak kateterizasyon laboratuvarına alınan hastalara , premedikasyon ve lokal anestezi sonrası , Judkins yöntemiyle ; sol ve sağ koroner anjiyografi , sol ventrikülografi ve sol ventrikül basınç kaydı yapıldı .

Ekokardiyografi : Olgular , kateterizasyondan sonraki en geç on gün içinde , ekokardiyografik değerlendirmeye alındı . Ekokardiyografi odasında 10 dakika dinlendirildikten sonra , oturur konumda , sağ koldan sfigmomanometre ile sistolik ve diastolik kan basınçları mmHg olarak ölçüldü (Korotkoff I-V) . Ekokardiyografik ölçümler , birbirini takip eden üç periyotta yapıldı : inisyal , pasif bacak yükseltilmesi ile önyük artımı sonrası ve dilaltı isosorbid dinitrate verilmesi ile önyük azaltılması sonrası .

İnisyal : Toshiba Sonolayer SSH 65-SA ekokardiyografi cihazı ile 2.5 Mhz lik pulsed Doppler transduseri kullanarak , hafif sol lateral yatar konumda , apikal dört boşluk görünümde , mitral kapak yaprakçıklarının uçları arasına sample volüm yerleştirilerek , transmitral akım hızı sinyalleri alındı . Hem işitilebilen , hem de spektral çıkışlar ile transmitral akım hızının en yüksek ve en iyi kalitede olduğu sinyaller kaydedildi . Apikal beş boşluk görünümde , sol ventrikül çıkış yolu üzerinde , 2.5 Mhz lik pulsed Doppler transduseri ile aort kapak hizasında sample volüm yerleştirilerek , transaortik akım hızı profili alındı . Pik aortik hızın en yüksek ve spektral konturun en iyi olduğu sinyaller kaydedildi . Yine apikal beş boşluk görünümde , 2.5 Mhz lik continuous wave Doppler transduseri ile ışın demetini , aort ile mitral akımların birbirine en yakın olduğu konuma yerleştirilerek , aynı düzlemde transmitral ve transaortik akım hızı sinyalleri alındı . Tüm bilgiler daha sonraki analizler için bir VHS video banda

kaydedildi . En az dört adet , yüksek kalitede transmitral ve transaortik akım profili analiz edilerek , Tablo I de görülen parametreler hesaplandı .

Tablo I : Ekokardiyografik parametreler

E dalgası pik hızı (cm/sn)
E dalgası akselerasyon zamanı (msn)
E dalgası deselerasyon zamanı (msn)
E dalgası süresi (msn)
E dalgasıvelosite-time integral (cm)
A dalgası pik hızı (cm/sn)
A dalgası akselerasyon zamanı (msn)
A dalgası deselerasyon zamanı (msn)
A dalgası süresi (msn)
A dalgası velosite-time integral (cm)
Total mitral süre (msn)
Total mitral süre velosite-time integral (cm)
E dalgası pik hızı / A dalgası pik hızı
E velosite-time integral / A velosite-time integral
Atrial doluş fraksiyonu
Aort dalgası pik hızı (cm/sn)
Aort dalgası akselerasyon zamanı (msn)
Aort dalgası deselerasyon zamanı (msn)
Sol ventrikül ejeksiyon süresi (msn) (LVET)
Aortik velosite-zaman interval (cm)
Pre-ejeksiyon periyod (msn) (PEP)
PEP / LVET
İsovolümik relaksasyon zamanı (msn)
İsovolumetrik kontraksiyon zamanı (msn)
Total sistolik süre (msn)

Tablo I : Ekokardiyografik olarak alınan parametreler

Pasif bacak yükseltilmesi sonrası : İnisyal ekokardiyografik değerlendirmenin tamamlanmasından 3 dakika sonra , olgular sırtüstü yatar konumdayken , bacakları 45 derece yukarıya alınarak , 5 dakika bu konumda bekletildi . 5. dakika bitiminde , bacaklar yukarıda sabit tutularak ve hafif sol yan yatar konum verilerek , inisyal olarak yapılan tüm ekokardiyografik incelemeler tekrarlandı ve sinyaller kaydedildi . Sistolik ve diastolik kan basınçları alındı . Tüm ekokardiyografik parametreler hesaplandı .

Nitrit sonrası : Olguların oturur konumda 3 dakika dinlendirilmelerinden sonra , 2 adet 5 mg lık isosorbid dinitrat tableti , dilaltı absorbe edilecek şekilde olgulara verildi . Nitrit verilmesinin beşinci dakikasına kadar , olgular sırtüstü yatar konumda bekletildikten sonra , hafif sol yan yatar konum verilerek , tüm ekokardiyografik incelemeler tekrarlandı . Sistolik ve diastolik kan basınçları alındı . Ekokardiyografik parametreler tekrar hesaplandı .

İstatistiksel Analiz : Hasta gurubunda , inisyal alınan ekokardiyografik parametreler ile pasif bacak yükseltilmesi sonrası hesaplanan bulgular ve nitrit sonrası hesaplanan bulgular karşılaştırıldı . Kontrol gurubunda , inisyal alınan ekokardiyografik parametreler ile pasif bacak yükseltilmesi sonrası ve nitrit sonrası hesaplanan parametreler karşılaştırıldı . Hasta gurubundaki bulgular ile kontrol gurubundaki bulgular inisyal , pasif bacak yükseltilmesi sonrası ve nitrit sonrası olmak üzere birbirleriyle karşılaştırıldı . Bulguların ortalama değerleri ve standart sapmaları hesaplandı . İstatiksel analiz için ; hasta gurubunda inisyal ile diğer periyodların bulguları Wilcoxon matched pairs test ile karşılaştırıldı , kontrol gurubunun inisyal parametreleri ile diğer periyodların bulguları da Wilcoxon matched pairs test ile karşılaştırıldı . Hasta

gurubunun parametreleri ile kontrol gurubunun parametreleri ise Mann-Whitney two

sample test ile karşılaştırılmıştır . $P < 0.05$ değerleri anlamlı kabul edildi .

IV. SONUÇLAR :

Hastaların klinik özellikleri ve anjiyografik bulguları Tablo III de gösterilmektedir .

Ortalama Yaş (Yıl)	56.08
Erkek \ Kadın	24\4
Ortalama vucut yüzey alanı (m2)	1.76
Tek damar hastalığı	14
İki damar hastalığı	9
Çok damar hastalığı	5
Ortalama SV Ejeksiyon Fraksiyonu	63.8
Ortalama SV Diastol Sonu Volümü (ml)	103.9
Ortalama SV Sistol Sonu Volümü (ml)	43.9
Ortalma SV Atım Voümü (ml)	59.5
Ortalama SV Diastol sonu basıncı (mmHg)	17.14

SV :Sol Ventrikül

Tablo III : Koroner arter hastalığı gurubunun klinik ve anjiyografik bulguları

Hemodinamik Bulgular :

Hasta gurubunda ve kontrol gurubunda , ekokardiyografik inceleme periyodlarında meydana gelen kalp hızı ve kan basıncı değişiklikleri Tablo IV de gösterilmektedir . Pasif bacak yükseltilmesi sonrasında elde edilen kan basıncı ve kalp hızı değerleri , her iki gurubda da , inisyal ile karşılaştırıldığında ; değişiklik göstermemiştir . Buna karşılık , nitrit sonrası inisyal ile karşılaştırıldığında , her iki gurupda da , sistolik ve diyastolik kan basıncı istatistiksel anlamlı olarak azalmış ancak kalp hızı ise , istatistiksel olarak anlamlı derecede artma göstermiştir .

Hasta gurubu	İnisyal	PBY sonrası	Nitrit sonrası
Kalp hızı (Dakika)	79.5	78.4	90.7
Sistoik kan basıncı (mmHg)	128.3	124	104.3
Diastolik kan basıncı (mmHg)	82.3	80.1	71.5
Kontrol gurubu			
Kalp hızı (Dakika)	73.3	70.5	83.8
Sistolik kan basıncı (mmHg)	125	119.7	103.8
Diastolik kan basıncı (mmHg)	79.8	82.8	73.6

Tablo IV : Hasta ve kontrol gurubunda , her bir ekokardiyografik ölçüm periyodundaki hemodinamik bulgular görülmektedir .

Ekokardiyografik Bulgular :

Hasta gurubunun inisyal ekokardiyografik parametreleri ile kontrol gurubun inisyal parametreleri Tablo V de görülmektedir . Hasta gurubunda , kontrol gurubuna göre ; E / A oranında azalma , E velosite-time integral / A velosite-time integralde azalma , atrial doluş fraksiyonunda artma ve isovolümetrik relaksasyon zamanında uzama saptanmıştır

İnisyal parametreler ile pasif bacak yükseltilmesi sonrası bulgular , hasta gurubunda (Tablo VI) ve kontrol gurubunda (Tablo VII) gösterilmiştir . Her iki gurupda da , pasif bacak yükseltilmesi sonrası ; E pik hızı artmış , E velosite-time integral (VTI) artmış , E / A ve E VTI / A VTI oranları artmış , Pik aortik hız , sol ventrikül ejeksiyon süresi ve aortik VTI artmıştır .

İnisyal ekokardiyografik parametreler ile nitrit sonrası bulgular , hasta gurubunda (Tablo VIII) ve kontrol gurubunda (Tablo IX) karşılaştırılmıştır . Her iki gurupda da , nitrit sonrası ; E pik hızı , E VTI , total mitral akım VTI , E / A oranı ve atrial doluş fraksiyonu anlamlı derecede azalmıştır . Fakat hasta gurubunda , A pik hızı da azalmasına rağmen , kontrol gurubunda değişmemiştir .

Hasta gurubunun pasif bacak yükselmesi sonrası ile kontrol gurubunun pasif bacak yükseltilmesi sonrası alınan parametreler Tablo X da karşılaştırılmıştır . Her iki gurubunda , pasif bacak yükseltilmesine aynı cevabı göstermesinden dolayı , inisyel durumlarındaki farklılıklar devam etmektedir .

Hasta gurubunun nitrit sonrası bulguları ile kontrol gurubunun nitrit sonrası bulgularının karşılaştırılması Tablo XI de gösterilmiştir .Her iki gurubun da nitrite cevabı aynı olması nedeniyle inisyaldeki aynı farklılıklar korunmuştur .

Tablo V: Hasta gurubu ile kontrol gurubunun inisyel ekokardiyografik parametrelerinin karşılaştırılması görülmektedir .

<i>Parametreler</i>	<i>Hasta gurubu</i>	<i>Kontrol gurubu</i>	<i>P değeri</i>
E pik hızı (cm / s)	42.6	65.2	0.000*
E akselerasyon zamanı (msn)	57.7	58.1	0.924
E deselerasyon zamanı (msn)	163.3	148.8	0.216
E süre (msn)	220	203.2	0.238
E VTI (cm)	4.7	6.69	0.006*
A pik hızı (cm/ s)	66.7	41.8	0.000*
A akselerasyon zamamı (msn)	55.1	41.1	0.062
A deselerasyon zamanı (msn)	65.8	68.6	0.391
A süre (msn)	119.1	111.2	0.331
A VTI (cm)	4.02	2.31	0.000*
Total mitral süre (msn)	365.3	460	0.032
Total mitral VTI	12.1	15.2	0.128
E / A	0.65	1.58	0.000*
E VTI / A VTI	1.21	2.89	0.000*
Atrial Doluş Fraksiyonu	0.33	0.16	0.000*
Pik aortik hız (cm/s)	91.7	95.6	0.189
Aort VTI (cm)	12.76	13.2	0.238
Aortik akselerasyon zamanı (msn)	90.08	97.7	0.286
Aortik deselerasyon zamanı (msn)	184.2	197.2	0.286
LVET (msn)	275	299.5	0.128
PEP (msn)	92.8	93.7	0.909
PEP / LVET	0.33	0.31	0.286
İsovolumetrik relaksasyon zamanı (msn)	112.8	78.2	0.000*
İsovolumetrik kontraksiyon zamanı (msn)	75.7	77.3	0.760
Total mekanik sistol (msn)	346.7	362.5	0.245

* istatıksel olarak anlamlı parametreler

VTI : Velosite-time-integral

LVET : Sol ventrikül ejeksiyon zamanı

PEP : Pre-ejeksiyon periyod

Tablo VI : Hasta gurubunda inisyal bulgular ile pasif bacak yükseltilmesi sonrası ekokardiyografik parametrelerin karşılaştırılması görülmektedir .

Parametreler	İnisyal	PBY sonrası	P değeri
E pik hızı (cm / s)	42.6	54.3	0.000*
E akselerasyon zamanı (msn)	57.7	60.6	0.546
E deselerasyon zamanı (msn)	163.3	158.7	0.555
E süre (msn)	220	220.3	0.972
E VTI (cm)	4.7	5.93	0.000*
A pik hızı (cm/ s)	66.7	68.7	0.148
A akselerasyon zamanı (msn)	55.1	55.3	0.962
A deselerasyon zamanı (msn)	65.8	69.1	0.540
A süre (msn)	119.1	120.2	0.834
A VTI (cm)	4.02	4.41	0.115
Total mitral süre (msn)	365.3	380.2	0.182
Total mitral VTI (cm)	12.1	13.44	0.002*
E / A	0.65	0.82	0.000*
E VTI / A VTI	1.21	1.46	0.002*
Atrial Doluş Fraksiyonu	0.33	0.32	0.887
Pik aortik hız (cm/s)	91.7	97.25	0.003*
Aort VTI (cm)	12.76	13.97	0.004*
Aortik akselerasyon zamanı (msn)	90.08	97.28	0.098
Aortik deselerasyon zamanı (msn)	184.2	184.2	0.972
LVET (msn)	275	289.6	0.000*
PEP (msn)	92.8	85	0.010*
PEP / LVET	0.33	0.29	0.000*
İsovolumetrik relaksasyon zamanı (msn)	112.8	107.6	0.166
İsovolumetrik kontraksiyon zamanı (msn)	75.7	74.4	0.790
Total mekanik sistol (msn)	346.7	351	0.394

* istatıksel olarak anlamlı parametreler

PBY : Pasif bacak yükseltilmesi

VTI : Velosite-time-integral

LVET : Sol ventrikül ejeksiyon zamanı

PEP : Pre-ejeksiyon periyod

Tablo VII : Kontrol gurubunda inisyal ile pasif bacak yükseltilmesi sonrası ekokardiyografik parametrelerin karşılaştırılması görülmektedir .

Parametreler	İnisyal	PBY sonrası	P değeri
E pik hızı (cm / s)	65.2	72.1	0.018*
E akselerasyon zamanı (msn)	58.1	64.8	0.161
E deselerasyon zamanı (msn)	148.8	136.7	0.049
E süre (msn)	203.2	200.5	0.779
E VTI (cm)	6.69	7.24	0.035*
A pik hızı (cm/ s)	41.8	41.8	0.833
A akselerasyon zamanı (msn)	41.1	43.7	0.888
A deselerasyon zamanı (msn)	68.6	68.2	0.944
A süre (msn)	111.2	110.1	0.833
A VTI (cm)	2.31	2.31	0.944
Total mitral süre (msn)	460	478.2	0.400
Total mitral VTI (cm)	15.2	17.6	0.123
E / A	1.58	1.75	0.035*
E VTI / A VTI	2.89	3.34	0.161
Atrial Doluş Fraksiyonu	0.16	0.14	0.063
Pik aortik hız (cm/s)	95.6	97.3	0.575
Aort VTI (cm)	13.2	14.4	0.132
Aortik akselerasyon zamanı (msn)	97.7	112	0.141
Aortik deselerasyon zamanı (msn)	197.2	184.6	0.161
LVET (msn)	299.5	296.1	0.865
PEP (msn)	93.7	82.5	0.107
PEP / LVET	0.31	0.27	0.236
İsovolumetrik relaksasyon zamanı (msn)	78.2	76.7	0.161
İsovolumetrik kontraksiyon zamanı (msn)	77.3	76.5	0.624
Total mekanik sistol (msn)	362.5	363.3	0.825

* istatiksels olarak anlamlı parametreler
PBY : Pasif bacak yükseltilmesi
VTI : Velosite-time-integral
LVET : Sol ventrikül ejeksiyon zamanı
PEP : Pre-ejeksiyon periyod

Tablo VIII : Hasta gurubunda inisyal ile nitrit sonrası ekokardiyografik parametrelerin karşılaştırılması görülmektedir .

<i>Parametreler</i>	<i>İnisyal</i>	<i>Nitrit sonrası</i>	<i>P değeri</i>
E pik hızı (cm / s)	42.6	30.6	0.000*
E akselerasyon zamanı (msn)	57.7	48.2	0.099
E deselerasyon zamanı (msn)	163.3	125	0.000*
E süre (msn)	220	176.4	0.000*
E VTI (cm)	4.7	2.73	0.000*
A pik hızı (cm/ s)	66.7	58.8	0.000*
A akselerasyon zamanı (msn)	55.1	58.2	0.439
A deselerasyon zamanı (msn)	65.8	61.2	0.347
A süre (msn)	119.1	117.9	0.721
A VTI (cm)	4.02	3.47	0.013*
Total mitral süre (msn)	365.3	307.8	0.000*
Total mitral VTI (cm)	12.1	9.03	0.000*
E / A	0.65	0.53	0.000*
E VTI / A VTI	1.21	0.82	0.000*
Atrial Doluş Fraksiyonu	0.33	0.39	0.000*
Pik aortik hız (cm/s)	91.7	84.2	0.000*
Aort VTI (cm)	12.76	10.5	0.000*
Aortik akselerasyon zamanı (msn)	90.08	81	0.168
Aortik deselerasyon zamanı (msn)	184.2	168.4	0.056*
LVET (msn)	275	251.6	0.000*
PEP (msn)	92.8	100.8	0.034*
PEP / LVET	0.33	0.40	0.001*
İsovolumetrik relaksasyon zamanı (msn)	112.8	121.2	0.084
İsovolumetrik kontraksiyon zamanı (msn)	75.7	78.6	0.587
Total mekanik sistol (msn)	346.7	323.8	0.003*

* istatikselsel olarak anlamlı parametreler

VTI : Velosite-time-integral

LVET : Sol ventrikül ejeksiyon zamanı

PEP : Pre-ejeksiyon periyod

Tablo IX : Kontrol gurubunda inisyal ile nitrit sonrası ekokardiyografik parametrelerin karşılaştırılması görülmektedir .

Parametreler	İnisyal	Nitrit sonrası	P değeri
E pik hızı (cm / s)	65.2	46.3	0.001*
E akselerasyon zamanı (msn)	58.1	67.5	0.327
E deselerasyon zamanı (msn)	148.8	144	0.779
E süre (msn)	203.2	216.6	0.207
E VTI (cm)	6.69	5.26	0.011*
A pik hızı (cm/ s)	41.8	40.3	0.944
A akselerasyon zamanı (msn)	41.1	53.3	0.150
A deselerasyon zamanı (msn)	68.6	50.3	0.092
A süre (msn)	111.2	109.1	0.888
A VTI (cm)	2.31	2.19	0.483
Total mitral süre (msn)	460	408.8	0.035
Total mitral VTI (cm)	15.2	10.5	0.011*
E / A	1.58	1.19	0.035*
E VTI / A VTI	2.89	2.55	0.161
Atrial Doluş Fraksiyonu	0.16	0.25	0.042*
Pik aortik hız (cm/s)	95.6	80.1	0.035*
Aort VTI (cm)	13.2	10.02	0.046*
Aortik akselerasyon zamanı (msn)	97.7	87	0.141
Aortik deselerasyon zamanı (msn)	197.2	154.7	0.025*
LVET (msn)	299.5	252.8	0.017*
PEP (msn)	93.7	102.2	0.207
PEP / LVET	0.31	0.40	0.017*
İsovolumetrik relaksasyon zamanı (msn)	78.2	101.6	0.025*
İsovolumetrik kontraksiyon zamanı (msn)	77.3	65.1	0.028*
Total mekanik sistol (msn)	362.5	321.3	0.020*

* istatıksel olarak anlamlı parametreler

VTI : Velosite-time-integral

LVET : Sol ventrikül ejeksiyon zamanı

PEP : Pre-ejeksiyon periyod

Tablo X : Hasta gurubu pasif bacak yükleme sonrası parametreler ile kontrol gurubu pasif bacak yükseltilmesi sonrası ekokardiyografik parametrelerin karşılaştırılması görülmektedir .

<i>Parametreler</i>	<i>Hasta gurubu</i>	<i>Kontrol gurubu</i>	<i>P değeri</i>
E pik hızı (cm / s)	54.3	72.1	0.003*
E akselerasyon zamanı (msn)	60.6	64.8	0.864
E deselerasyon zamanı (msn)	158.7	136.7	0.195
E süre (msn)	220.3	200.5	0.230
E VTI (cm)	5.93	7.24	0.024
A pik hızı (cm/ s)	68.7	41.8	0.000*
A akselerasyon zamanı (msn)	55.3	43.7	0.094
A deselerasyon zamanı (msn)	69.1	68.2	0.620
A süre (msn)	120.2	110.1	0.142
A VTI (cm)	4.41	2.31	0.000*
Total mitral süre (msn)	380.2	478.2	0.067
Total mitral VTI (cm)	13.44	17.6	0.159
E / A	0.82	1.75	0.000*
E VTI / A VTI	1.46	3.34	0.000*
Atrial Doluş Fraksiyonu	0.32	0.14	0.000*
Pik aortik hız (cm/s)	97.25	97.3	0.804
Aort VTI (cm)	13.97	14.4	0.424
Aortik akselerasyon zamanı (msn)	97.28	112	0.176
Aortik deselerasyon zamanı (msn)	184.2	184.6	0.703
LVET (msn)	289.6	296.1	0.446
PEP (msn)	85	82.5	0.381
PEP / LVET	0.29	0.27	0.322
İsovolumetrik relaksasyon zamanı (msn)	107.6	76.7	0.000*
İsovolumetrik kontraksiyon zamanı (msn)	74.4	76.5	0.675
Total mekanik sistol (msn)	351	363.3	0.361

* istatıksel olarak anlamlı parametreler

VTI : Velosite-time-integral

LVET : Sol ventrikül ejeksiyon zamanı

PEP : Pre-ejeksiyon periyod

Tablo XI : Hasta gurubu nitrit sonrası parametreler ile kontrol gurubu nitrit sonrası ekokardiyografik parametrelerin karşılaştırılması görülmektedir .

Parametreler	Hasta gurubu	Kontrol gurubu	P değeri
E pik hızı (cm / s)	30.6	46.3	0.000*
E akselerasyon zamanı (msn)	48.2	67.5	0.153
E deselerasyon zamanı (msn)	125	144	0.261
E süre (msn)	176.4	216.6	0.047*
E VTI (cm)	2.73	5.26	0.001*
A pik hızı (cm/ s)	58.8	40.3	0.000*
A akselerasyon zamanı (msn)	58.2	53.3	0.481
A deselerasyon zamanı (msn)	61.2	50.3	0.760
A süre (msn)	117.9	109.1	0.304
A VTI (cm)	3.47	2.19	0.000*
Total mitral süre (msn)	307.8	408.8	0.148
Total mitral VTI (cm)	9.03	10.5	0.909
E / A	0.53	1.19	0.000*
E VTI / A VTI	0.82	2.55	0.000*
Atrial Doluş Fraksiyonu	0.39	0.25	0.010*
Pik aortik hız (cm/s)	84.2	80.1	0.469
Aort VTI (cm)	10.5	10.02	0.458
Aortik akselerasyon zamanı (msn)	81	87	0.402
Aortik deselerasyon zamanı (msn)	168.4	154.7	0.581
LVET (msn)	251.6	252.8	0.984
PEP (msn)	100.8	102.2	0.909
PEP / LVET	0.40	0.40	0.984
İsovolumetrik relaksasyon zamanı (msn)	121.2	101.6	0.047
İsovolumetrik kontraksiyon zamanı (msn)	78.6	65.1	0.209
Total mekanik sistol (msn)	323.8	321.3	0.689

* istatiksels olarak anlamlı parametreler

VTI : Velosite-time-integral

LVET : Sol ventrikül ejeksiyon zamanı

PEP : Pre-ejeksiyon periyod

V. TARTIŞMA :

Diyastolik kalp yetmezliği sık karşılaşılan bir klinik durumdur ve özellikle koroner arter hastalığı (20,21) ve hipertansiyonda (22,23) görülür . Diyastolik kalp yetmezliğinin fizyopatolojik mekanizmaları ve tedavisi için son 10-15 yıldır araştırmalar yoğunlaşmıştır . Aktif miyokardial relaksasyonun hucresel düzeydeki mekanizmaları üzerine yapılan araştırmalar devam etmektedir ve bu süreci iyileştirmeye yönelik tedavi ufukta gözükmektedir . Diastolik doluşun fiziksel belirleyicilerinden biri olan kalbin önyükünün etkileri de halen araştırılmakta ve tedavi prensipleri buna göre ayarlanmaktadır .

Bu çalışmada , sol ventrikül diastolik disfonksiyonu gelişmiş olan koroner arter hastalarında ve normal kişilerde , akut önyük değişikliklerinin , Doppler ile alınan transmitral akım hızı profilini anlamlı derecede değiştirdiği görülmektedir .

Normal olguların transmitral akım hızı profilinde ; pik erken doluş hızının geç doluş hızından daha yüksek olduğu ve E / A oranı > 1 olduğu saptanmıştır . Hasta gurubunda ise ; E pik hızı daha düşük ve $E / A < 1$ bulunmuştur . Hasta gurubun isovolumetrik relaksasyon zamanı anlamlı olarak uzamış ve atrial doluş fraksiyonu da artmıştır . Bu bulgular diyastolik kalp yetmezliğinin Doppler göstergeleridir . Transmitral akım hızı profili , normal olguları hastalardan ayırt etmemizi sağlar . Bununla birlikte , transmitral akım hızı ve bunun Doppler göstergeleri , birçok faktörle etkilenirler . Sol ventrikül diastolik disfonksiyonunu tanımlamak için , yaygın olarak Doppler transmitral akım hızı profili ölçümleri kullanılmasına rağmen ,sol ventrikülün doluş özelliklerinin primer miyokardial faktörlerle ilişkisi ve bu ilişkinin , dolaylı olarak etki eden hemodinamik

etkenlerle nasıl değiştiği yeterli derecede aydınlatılmamıştır .

Sol ventrikül diastolik doluşunu etkileyen hemodinamik faktörler arasında , önyükün önemli bir rol oynadığı son yıllardaki deneysel çalışmalarda bildirilmiştir (50-53) . Yellin ve arkadaşları (8) nm köpeklerdeki çalışmalarında ; sol ventrikül ve sol atrium arasına cerrahi olarak konulan şant ile akut olarak sol ventrikül akımının değiştirilmesi , mitral anulusa yerleştirilmiş elektromanyetik akım probu ile ölçülen sol ventrikül akım hızının , sol atrial basınca bağımlı olduğunu göstermektedir . Yine Ishida ve arkadaşları (52) da , köpeklerde volüm infuzyonunun , aynı yöntemle ölçülen sol atrial basıncı ve pik transmitral akım hızını arttırdığını saptamışlardır . İnsanlarda yapılan çalışmalar ise sınırlı sayıda ve düşük olgu guruplarındadır . Radyonüklid ventrikulografi kullanılarak yapılan bir çalışmada , intravenöz nitrogliserinin , sol ventrikül pik doluş hızını değiştirmediği görülmüştür (54) . Mc Kay ve arkadaşları (55) ise bunun tersine , yine radyonüklid ventrikulografi kullanarak yaptıkları çalışmada , intravenöz nitrogliserinin sol ventrikül pik doluş hızını azalttığını bulmuşlardır . Choong ve arkadaşları (10) da , kardiyovasküler hastalığı olan 11 hastada , nitrogliserin infuzyonu ile önyükün azaltılması sonucu ; E pik hızı, E / A oranı , E velosite-time integrali ve toplam transmitral akımın velosite-time integralinin azaldığını saptamışlardır . Benzer sonuçları , nitrogliserin kullanan diğer araştırmacılar da bulmuşlardır (11,12,13) .

Pasif bacak yükseltilmesi sonrası değişiklikler : Pasif bacak yükseltilmesi , alt venöz sistemden önemli derecede ototrasfüzyon yaparak , kalbin önyükünü anlamlı olarak arttırmaktadır (2,17,57) . Çalışmamızda ; 5 dakikalık pasif bacak yükseltilmesi

sonrasında pik aortik hız , sol ventrikül ejeksiyon süresi ve aortik velosite-time integralde anlamlı artış olması , atım volümü artışının bir göstergesidir . Bu sonuçlarda , pasif bacak yükseltilmesi ile bacak venlerinde yeterli derecede ototransfüzyon olduğunu ve buna bağlı olarak , önyükün ve atım volümünün arttığını göstermektedir .

Kyriakides ve arkadaşları (17) , koroner arter hastalarında bacak yükseltilmesi ile , sol ventrikül doluş özelliklerindeki değişiklikleri araştırmışlardır . Bacak yükseltilmesi sonrası ; Mitral pik E hızı , pik A hızı , E / A oranında artma ve isovolümik relaksasyon zamanı ve mitral deselerasyon zamanında azalma bulmuşlardır . E / A oranı < 1 olan 35 hastanın , 6 sında , bacak yükseltilmesi sonrası bu oranın normalleştiğini saptamışlardır . Downes ve arkadaşları (57) ise , Trendelenburg pozisyonu vererek yaptıkları çalışmada , anormal paternlerde normalleşme saptamamışlardır . Çalışmamızda , hasta gurubunda bacak yükseltilmesi sonrası ; mitral E pik hızı , E velosite-time integral , E / A oranı ve E VTI / A VTI anlamlı derecede artmıştır . Isovolümetrik relaksasyon zamanı ise hafif azalma göstermiştir . Kontrol gurubunda da pasif bacak yükseltilmesi sonrası ; pik E hızı artmış , E VTI ve E \ A oranı artmıştır . Bu bulgular , pasif bacak yükselmesi ile önyükün arttığını ve bunun sonucu transmitral akım hızı profilinin değiştiğini göstermektedir .

Nitrit sonrası Doppler transmitral akım profilindeki değişiklikler : Çalışmamızda , inisyel parametreler ile nitrit sonrası bulgular karşılaştırıldığında , hem hasta gurubunda hem de kontrollerde diastolik fonksiyonun Doppler göstergeleri olan ; Pik E hızı , pik A hızı ve E \ A oranı azalma göstermiştir . E VTI , A VTI ve E VTI / A VTI ve total mitral akım VTI azalma göstermiştir . Nitrit sonrası , sistolik fonksiyonun Doppler göstergeleri olan ; pik aortik hız ve aortik VTI anlamlı olarak azalmıştır . Bu da önyükün ve atım volümünün azalmasına bağlıdır . Pre-ejeksiyon periyod ve bunun sol ventrikül ejeksiyon süresi oranının artması da bu bulgularla uyumludur . Yapılan bir çalışmada (59) , nitrit sonrası total mitral süre ve bunun velosite-time integralinin oldukça azalmasının diğer bir nedeni olarak , sol ventrikül boyutunun da azaldığı saptanmıştır . Çalışmamızın sonuçları , Choong ve arkadaşları (10) nın Doppler ekokardiyografi ile yaptığı , 11 hastalık çalışması ile uyumludur . Vaskelyte ve arkadaşları da (14) , koroner arter hastalarında yaptıkları çalışmada , 0.5 mg nitrogliserin sonrası aynı bulguları saptamışlardır . Tak ve arkadaşları (15) ise , koroner arter hastalarında ve normal gönüllülerde yaptıkları çalışmada ; nitrit sonrası , E dalgası pik hızı ve E \ A oranını azalmış olarak saptamışlar ama A dalgasının pik hızını artmış olarak bulmuşlardır .

Bu sonuçlardan bazı önemli gözlemler çıkarılabilir . Doppler ekokardiyografik transmitral akım hızı profili , sol ventrikülün diastolik fonksiyonunu gösterse de ; önyük değişiklikleri , transmitral akım hızı profilini etkiler ve buna dayanarak konulacak tanıyı da etkileyebilir . Kalbin önyükünde belirgin bir azalma , sol ventrikül diastolik disfonksiyonu taklit edebilir veya volüm yüklenmesi olan durumlarda , yalancı

normalizasyon ortaya çıkabilir .

Koroner arter hastalığı için , çok çeşitli ilaçlar kullanılır (β blokörler , kalsiyum kanal blokörleri , nitritler gibi) . Bu ilaçların diastolik fonksiyon üzerine etkilerini değerlendirmede , önyük durumunun gözönüne alınması gerekir . Bu yüzden , diastolik kalp yetmezliği tedavisinde ve tedavinin diastolik doluş parametreleri üzerine etkisini kontrol ederken , kalbin önyük durumu önem kazanmaktadır .

VI. SONUÇ :

Doppler ile alınan transmitral akım hızı profili , sol ventrikül diastolik fonksiyonunu değerlendirmek için kullanılan güvenilir bir gösterge olmasına karşın , sol ventrikülün diastolik doluşuna etki eden önemli faktörlerden biri olan kalbin önyük durumu , bu profillerde değişiklikler yapmaktadır . Kalbin önyükünün artırılması ; sol ventrikül diastolik doluşunun erken fazının pik hızını , süresini ve velosite-time integralini değiştirirken , geç fazını daha az etkilemesi sonucu , E / A oranını arttırmakta ve normale yaklaştırmaktadır . Kalbin önyükünün azaltılması ise ; diastolik doluşun hem erken , hem de geç fazının hız ve sürelerini azaltmaktadır . E / A oranı , daha da azalmaktadır . Önyük değişiklikleri aynı zamanda sol ventrikülün sistolik parametrelerini de değiştirmektedir .

Bu bulgular ; kalbin önyük değişikliklerinin transmitral akım profilini değiştirdiğini ve sol ventrikülün diastolik fonksiyonunu değerlendirirken , bu faktörün gözönüne alınması gerektiğini düşündürmektedir .

VII. ÖZET :

Kalbin önyük değışiklikleri , sol ventrikül diyastolik doluşunu etkileyen önemli faktörlerden biridir . Diastolik fonksiyonu bozulmuş olan koroner arter hastalarında ve normal olgularda , akut önyük değışikliklerinin , Doppler ile alınan transmitral akım hızı profiline etkilerini araştırmak amacıyla bu çalışma yapılmıştır .

Çalışma ; ortalama yaşı 56.1 ± 10 olan 28 koroner arter hastası ve ortalama yaşı 54.6 ± 8 olan normal olgularda yapılmıştır . Doppler ekokardiyografi ile transmitral ve transaortik akım hızı profili ; inisyal , pasif bacak yükseltilmesi sonrası ve sublingual isosorbid dinitrate sonrası olmak üzere , üç periyotta alınmıştır . Pasif bacak yükseltilmesi ile inisyal parametreler kıyaslandığında , her iki gurubda da ; E pik hızı , E VTI , E / A oranı , E VTI / A VTI , pik aortik hız , sol ventrikül ejeksiyon süresi ve aortik VTI artmıştır . Nitrit sonrası ile inisyal parametreler kıyaslandığında , her iki gurubda da ; E pik hızı , E VTI , total mitral VTI , E / A oranı , pik aortik hız , aort VTI ve aortik deselerasyon zamamı azalmış ; isovolumetrik relaksasyon zamamı , atrial doluş fraksiyonu ve pre-ejeksiyon periyodun , sol ventrikül ejeksiyon süresine oranı artmıştır . Bu bulgular ; pasif bacak yükseltilmesi ile önyükün ve atım volümünün arttığını ve bunun sonucu , E / A oranının normale yaklaştığını ; nitrit sonrasında ise , önyükün ve atım volümünün azaldığını ve sonucunda E / A oranının daha da azaldığını göstermektedir .

Sonuç olarak ; kalbin önyük değışikliklerinin , sol ventrikül fonksiyonlarını ve bunun Doppler göstergelerini etkilediği , bu nedenle , sol ventrikül fonksiyonlarını değerlendirirken gözönüne alınması gerektiğini düşünmekteyiz .

VIII. KAYNAKLAR :

- 1 -) Rokey R , Kuo LC , Zoghbi WA , Limacher MC , Quinones MA . Determination of parameters of left ventricular diastolic filling with pulsed Doppler echocardiography : comparison with cineangiography . *Circulation* 1985 ,71;543-550
- 2-) Spirito P , Maron BJ, Bonow RO . Noninvasive assesment of left ventricular diastolic function : comparative analysis of Doppler echocardiographic and radionuclide angiographic techniques . *JACC* 1986 , 7 ;518-526
- 3-) Hatle L , Angelsen B . Doppler ultrasound in cardiology . Philadelphia : Lea & Febiger , 1985 ;24
- 4-) Gaasch WH , Apstein CS , Levine HJ . Diastolic properties of the left ventricle . In : Levine HJ , Gaasch WH, eds . *The ventricle : basis and cinical aspects* . The hague : Martinus Nijhoff , 1985 , 143-170
- 5-) Brutsaert DL , Rademakers FE , Sys Su , Gillebert TC , Housmans PR . Analysis of relaxation in the evaluation of ventricular function of the heart . *Prog. Cardiovasc. Dis.* 1985 , 28 ;143-163
- 6-) Bonow RO . Left ventricular filling in ischemic and hypertrophic heart disease . In : Grossman W , Lorell BH , eds. *Diastolic relaxation of the heart* . Thague : Martinus Nijhoff , 1988 : 231-243
- 7-) Takagi S , Yokoty M , Iwase M , Yashida J , Hayashi H , Sotabata I, Koro M , Sahita H : The important role of left ventricular relaxation and left atrial pressure in the left ventricular filling velocity . *Am H J* 1989 , 118 ; 954-962
- 8-) Yellin EL , Sonnenblick EH , Frater RWM . Dynamic determinants of left

ventricular filling : an overview . In : Baan J , Arntzenius AC , Yellin EL , eds. *Cardiac dynamics* . The Hague : Martinus Nijhoff , 1980 ; 145 -158

9-) Gaasch WM , Zile MR , Blaustein AS , Bing OHL : *Loading conditions and left ventricular relaxation* : In Grossman W , Lorell BH (eds) : *Diastolic relaxation of the heart* . The Hague : Martinus Nijhoff , 1988; pp 133-142

10-) Choong CY , Herrman HC , Weyman AE , Fifer MA . *Preload dependence of Doppler derived indexes of left ventricular diastolic function in humans* . *J Am Coll Cardiol*. 1987 , 10:800-8

11-) Stoddard MF , Pearson AC , Kern MJ , Ratcliff J , Mrosek DG , Lobovitz A . *Influence of alteration in preload on the pattern of left ventricular diastolic filling as assessed by Doppler echocardiography in humans* . *Circulation* 1989 : 79 ; 1226-36

12-) Vandenberg BF , Rumberger JA , Kerber RE . *Influence of sublingual nitroglycerin on diastolic transmitral flow velocities in normal subjects* . *Am J Cardiol*. 1988 : 61 ; 481-482

13-) Nishimura RA , Abel MD , Housmans PR , Warnes CA , Tajik AC . *Mitral flow velocity curves as a function of different loading conditions : evaluation by introperative transesophageal Doppler echocardiography* . *J Am Soc Echocardiogr* 1989 : 2 ; 79

14-) Vaskelyte JV , Navickas RS , Kinduris SC . *Changes of left ventricular diastolic filling after sublingual nitroglycerin in determining the severity of coronary artery disease* . *Echocardiography* 1995 ; 12;229-234

15-) Tak T , Chouhary RS , Chatterjee S , Widerhorn J , Rahimtoola S , Chandraratna PHN . *Effect of loading conditions on Doppler derived transmitral flow indices in*

normal subjects and patients with coronary artery disease . Echocardiography 1992: 9 : 467-474 .

16-) Triulzi MO , Castini D , Ornaghi M , Vitolo E . Effects of preload reduction on mitral flow velocity pattern in normal subjects . Am J Cardiol . 1990 : 66;995-1001

17-) Kyriakides ZS , Kremastinos DT , Paraskevaides IA , Koukoulas A , Panou F , Toutouzas P. Effects of preload increase on ventricular filling in coronary artery disease . Cardiology 1993 ; 82 : 229-237

18-) Dougherty AH , Naccarelli GV , Gray EL , Hicks CH , Goldstein RA . Congestive heart failure with normal systolic function . Am J Cardiol , 1984;54;778-82

19-) Soufer R , Wohlgeleitner D , Vita NA , Amuchestegui M , Sostman HD , Berger HJ et al. Intact systolic left ventricular function in clinical congestive heart failure . Am J Cardiol 1985 ; 55;1032-6

20-) Bonow RO , Bacharach SL , Green MV et al . Impaired left ventricular diastolic filling in patients with coronary artery disease : assesment with radionuclide angiography . Circulation 1981 : 64 : 315-23

21-) Reduto LA , Wickemeyer WJ , Young JB et al . Left ventricular diastolic performance at rest and during exercise in patients with coronary artery disease . Circulation 1981 : 64 : 315-23

22-) Fouad FM , Tarazi RC , Gallagher JH , Mac Intryre WJ , Cook SA . Abnormal left ventricular relaxation in hypertensive patiens . Clin Sci 1980 ; 59 ; 411-414

23-) Inouye I , Massie B , Loge D et al . Abnormal left filling : an early finding in mild to modurate systemic hypertension . Am J Cardiol 1984 ; 53 ; 120-6

24-) Wheeldon NM , Mac Donald TM , Flucker CJ , Mc Kendrek A , Mc Devitt DG , Struthers AD . Echocardiography in chronic heart failure in the community . *Quart J Med* . 1993 ; 86 ;17-23

25-) Echeverria HH , Bilsker MS , Myerburg RJ , Kessler KM . Congestive heart failure : echocardiographic insights . *Am J Med* 1983 : 75 :750-5

26-) Cohn JN , Johnson GJ and Veterans Administration Cooperative Study Group . Heart failure with normal ejection fraction . The V-He FT Study *Circulation* 1990 : 81 ; (supply III) 48-53

27-) Bogan WC , Hillis D , Flores ED , Lange RA . The natural history of isolated left ventricular diastolic function . *Am J Med* 1992 ; 92;627-30

28-) Langer GA . Ion fluxes in cardiac excitation and contraction and their relation to left atrial pressure . *Circulation* : 48 ; 708-57

29-) Pouleur H . Diastolic dysfunction and myocardial energetics . *Eur Heart J* . 1990 ; 11 (Supply C) ; 30-34

30-) Apstein CS , Grossman W . opposite initial effects of supply and demand ischaemia on left ventricular diastolic compliance : The ischaemia-diastolic paradox . *J Mol cardiol* . 1987 ; 19 : 119-28

31-) Bronzwaer JGF , De Bruyne B , Ascoop CALP , Paulus WJ . Comparative effects of pacing - induced ischaemia and balloon coronary occlusion on left ventricular diastolic function in man *Circulation* 1991; 84 ; 211-22

32-) Grossman W . Diastolic dysfunction and congestive heart failure . *Circulation* 1990 : 81 (Suppl III) : III 1-7

- 33-) Mc Laurin LP , Rolett EL , Grossman W . Impaired left ventricular relaxation during paced-induced ischaemia Am J Cardiol 1973 ; 32 ; 751-7
- 34-) Aroesty JM , Mc Kay RG , Heller GV , Royal HD , Als AV , Grossman W . Simultaneous assesment of left ventricular systolic and diastolic dysfunction during paced-induced ischaemia . Circulatin 1985 ; 71 : 889-900
- 35-) Grossman W . Diastolic dysfunction in congestive heart failure N Eng J Med 1991 ;325 ; 1557-64
- 36-) Perrealt CL , Meuse AJ , Bentivegna LA , Morgan JP . Abnormal intracellular calcium handling in acute and chronic heart failure : role in systolic and diastolic dysfunction . Eur Heart J 1990 : (Suppl C) 8-21
- 37-) Steeberge C , Murphy E , Levy L , London RE . Elevation in cysolic free calcium concentration early in myocardial ischaemia in perfused rat heart . Circ Res 1987 ; 60 ;700-7
- 38-) Kihara Y , Grossman W , Morgan JP . Direct measurement of changes in intracellular calcium transients during hypoxia , ischaemia and reperfusion of the intact mammalian heart . Circ Res 1989 ; 65 ;1029-44
- 39-) Rickards AF , Seabre-Gomes R . Observations on the effect of angina on the left ventricle , with special referance to diastolic behaviour . Eur J Cardiol . 1978 ; 7 (Supll) 213-238
- 40-) Mann T , golberg S , Mudgh GH , Grossman W . Factors contributing to altered ventricular diastolic properties during angina pectoris . Circulation 1979 ; 59:14-20
- 41-) Dawson JR , Gibson DG . Left ventricular filling and early diastolic function at rest

- and during angina in patients with coronary artery disease *Br Heart J* 1989 ; 61;248-57
- 42-) Bonow RO , Kent KM , Rosing DR et al . Improved left ventricular diastolic filling in patients with coronary artery angioplasty . *Circulation* 1982 ; 66; 1159-67
- 43-) Carroll JD , Hess OM , Hirzel HO , Turina M , Krayenbuehl HP . Left ventricular systolic and diastolic function in coronary artery disease : effect of revascularization on exercise-induced ischaemia . *Circulation* 1985 ; 72 ; 119-29
- 44-) Swynghedauw B , Delcayre C , Cheav SL , Callens-El Amrani F . Biological basis of diastolic dysfunction of the hypertensive heart . *Eur Heart J* 1992 ;13 (Suppl D)2-8
- 45-) Kapuku GK , Seto S , Mori H et al . Impaired left ventricular filling in borderline hypertensive patients without cardiac structural changes . *AM Heart J* 1993 : 125; 1710-16
- 46-) Philips RA , Coplan NL , Krakoff LR et al . Doppler echocardiographic analysis of left ventricular filling in treated hypertensive patients . *Am J Cardiol* 1987;9; 317-22
- 47-) Pearson AC , Guidipati CV , Labovitz AJ . Systolic and diastolic flow abnormalities in elderly patients with hypertensive hypertrophic cardiomyopathy . *J Am Coll Cardiol* 1988 ; 12 ; 989-95
- 48-) Sanderson JE , Traill TA , ST John Sutton MG , Brown DJ , Gibson DG , Goodwin JF . Left ventricular relaxation and filling in hrpertrophic cardiomyopathy . An echocardiographic study . *Br Heart J* 1978 : 40 ; 596-601
- 49-) Oldershaw PJ , Dawkins KD , Ward DE , Gibson DG . Diastolic mechanisms of impaired exercise tolerance in aortic valve disease . *Br Heart J* 1983 ; 49 ; 568-73
- 50-) Shapiro LM , Gibson DG . Patterns of diastolic dysfunction in left ventricular

hypertrophy Br Heart J 1988 ; 39 ; 438-45

51-) Friedman BJ , Drnkovic N , Miles H , Shih W , Mazzoleni A , De Maria AN .
Assesment of left ventricular diastolic function : comparison of Doppler
echocardiography and gated blood pool scintigraphy . J Am Coll Cardiol 1986 : 8;
1348- 54

52-) Ishida Y , Meissner JS , Tsujioka K , Gallo JL , Yoran C , Frater RWM , Yellin
EL . Left ventricular filling dynamics : influence of left ventricular relaxation and left
atrial pressure . Circulation 1986 ; 74 ; 187-196

53-) Choong CY , Abascal VM , Thomas JD , Guenero JL , Mc Glew S , Weyman
AE . Combined influence of ventricular loading and relaxation on the transmitral flow
velocity profile in dogs measured by Doppler echocardiography . Circulation 1988 : 78
; 672 - 683

54-) Curtois M , Vered Z , Barziali B et al . The transmitral pressure flow velocity
relation : effect of abrupt preload reduction . Circulation 1988 : 78 ; 1459-1468

55-) Magorien DJ , Shaffer P , Bush CA et al . Improvement in indexes of diastolic
performance in patients with congestive heart failure treated with milrinine . Circulation
1984 : 70 ; 1030 - 7

56-) Mc Kay R , Heller G , Royal H et al . Preload dependence of diastolic peak filling
rate (abstr) . Circulation 1978 : 70 (suppl II) : II - 448

57-) Appleton CP , hattle LK , Popp RL . Relation of transmitral flow velocity patterns
to left ventricular diastolic function : new insights from a combined hemodynamic and

Doppler echocardiographic study . J Am Coll Cardiol . 1988 ; 12 ; 426 -440

58-) Downes TR , Nomeir AM , Stewart K , Mumma M , Kerensky R , Little W .

Effect of alteration in loading conditions on both normal and abnormal patterns of left ventricular filling in healthy individuals . Am J Cardiol 1990 : 65 : 377- 382

59-) Ludbrook PA , Byrne JD , McNight RC . Influence of right ventricular hemodynamics on left ventricular diastolic pressure -volume relations in man .

Circulation 1979 ; 59 ; 21 -31

